

Relat de vida d'una investigació: la violència de gènere a les universitats espanyoles

*Equip investigador del projecte I+D «Violència de gènere a les universitats espanyoles».
Pla Nacional d'Investigació Científica, Desenvolupament i Innovació Tecnològica. 2004- 2007*

Aquesta investigació era una aposta en aquest interès com assenyalava una de les investigadores del grup -de les més joves de l'equip-, que ens parla de la seua perplexitat davant l'absència de preocupació a les universitats espanyoles per la violència de gènere efectiva amb què ens veiem obligats a con-viure. Aquesta és la seua veu:

“L'any 2005 la Generalitat de Catalunya em va atorgar una de beca de quatre anys per a formar-me com a professora i investigadora a la Universitat de Barcelona, sota la tutela de la Dra. Rosa Valls. Aqueix mateix any, Rosa Valls juntament amb altres investigadores i investigadors estaven elaborant la proposta del que posteriorment seria la investigació I+D “Violència de gènere a les universitats espanyoles”. Aquest grup em va oferir, juntament amb altres becàries i becaris, l'oportunitat de formar part de l'equip investigador d'aquest projecte.

Sempre vaig pensar que plantejar aquesta investigació era una aposta molt valenta. Òbviament, la meua experiència en l'àmbit universitari era molt escassa, en comparació amb la de la resta de professorat que componia l'equip; però els meus quatre anys de llicenciatura m'havien permès comprendre i experimentar l'hermetisme de la institució universitària sobre aquests

assumpes, així com advertir, en les seues actituds, el distanciament que suposava respecte a les transformacions que ha viscut la nostra societat en els últims temps. Com era possible que la resta de la societat, i en especial els moviments de dones, estigueren lluitant per l'aprovació d'una llei contra la violència de gènere i, dins de la universitat mateixa, ni tan sols es contemplara la presència real de tal fenomen?

El conjunt de postulats de la metodologia comunicativa crítica (2006), utilitzada en el desenvolupament d'aquesta investigació, entre els quals trobem que *les persones som agents socials transformadors*, em van ajudar a comprendre que no sols es tractava d'un acte de valentia sinó també de confiança en la transformació social i de compromís científic.

Si haguera de descriure les persones participants en aquesta investigació destacaria que són persones crítiques, ja que durant els tres últims anys m'han ensenyant que la investigació no sols descriu la realitat, sinó que els subjectes crítics elaborem alternatives per a contribuir a la superació de les problemàtiques sobre les quals investiguem. Dins d'aquest grup de persones crítiques que han participat en la investigació he d'incloure també tot l'alumnat, personal d'administració i serveis, i professorat que, després d'una entrevista o de contestar el qüestionari, ens han deixat missatges d'agraïment per plantejar aquest treball, destacant la importància d'aconseguir l'aplicació de mesures en les nostres universitats. També he d'incloure tots aquells moviments socials, i especialment la Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere, a Catalunya, que sempre ens han encoratjat a seguir endavant i ens ha donat el seu suport en actes públics en què hem començat a trencar el silenci. Amb tots ells i elles tenim la gran responsabilitat que els resultats d'aquesta investigació arriben a tots els racons de la universitat.

Només puc acabar aquest escrit amb un infinitat d'agraïments per haver-me donat l'oportunitat de formar-me en un entorn d'excel·lència científica. La metodologia comunicativa crítica genera transformació en l'entorn en què es desenvolupa i en les persones que participen. La participació en aquesta investigació em fa concloure aquest escrit donant una segona lectura a l'any 2005, aquell any tan important per a mi, i la meua experiència cobra realment sentit pels resultats col·lectius obtinguts tres anys després. Aquell any va ser especialment important perquè després de diversos intents, per part del Grup de Dones de CREA: SAFO de la Universitat de Barcelona, per fi, oficialment s'aprovava un projecte que iniciava la ruptura del silenci. Projecte que, tal com va dir Carmen Vela el 21 de novembre en la jornada de presentació dels resultats, marcarà un abans i un després en les nostres universitats.

Freire (1997) deia: *reconec la realitat. Reconec els obstacles, però rebutge acompanyar-me en silenci o simplement ser el ressò buit, avergonyit o cínic del discurs dominant*. Les transformacions socials requereixen de la coherència i l'ètica de les

investigadores i dels investigadors en el treball que desenvolupem. Coherència amb què sempre ha treballat el Grup de Dones de CREA: SAFO, iniciador el 1999 de la línia d'investigació en la qual s'emmarca aquest estudi; el mateix que van fer altres investigadores i investigadors de CREA que, molt abans de la creació del Grup de Dones, havien realitzat estudis sobre les desigualtats de gènere en la nostra societat.”

Una altra investigadora de l'equip assenyalava que l'elecció del relat de vida dels investigadors com a mitjà per a difondre els resultats de la investigació, li va suscitar una sèrie de dubtes que moltes de les persones que lligen aquest article es plantejaran; relacionades amb la científicitat de la nostra aportació. Aquest és el relat sobre com va resoldre el seu conflicte intel·lectual, partint de conceptes com les bones pràctiques en investigació, i des d'una visió feminista del que significa fer ciència:

“Si dic la veritat, [la proposta d'elaborar un article científic a través de relats de vida de l'equip investigador] em va deixar descol·locada, i poc em va aclarir respecte d'això quan vaig rebre alguns textos ja escrits dels meus companys investigadors. Vaig pensar: jo no tinc pràctica en l'escriptura literària, i el que es demana és un relat narratiu que exigeix una escriptura “acurada, bella i emocional”. D'altra banda, un altre dubte em va assaltar: quin nivell de científicitat té aquesta aportació? Per tot això, em vaig quedar com paritzada a l'expectativa de trobar una solució coherent.

Dues referències bibliogràfiques em van servir per a organitzar el meu xicotet conflicte intel·lectual i trobar un sentit que em servira per a l'escriptura de “el meu relat”. Un d'aquests textos, *“Individus i grups davant els canvis metodològics de la investigació en ciències socials”* del professor Iñaki Dendaluce, em va donar llum sobre la importància dels individus i grups, així com les seues vivències personals, en la generació d'investigació de qualitat. Aquest text se situa en el que podria anomenar-se *“microsociologia de la investigació”*. Exposa la rellevància del treball intern i les circumstàncies dels subjectes i grups en els resultats de les produccions científiques. Afirmava que individus i grups canvien com a conseqüència de la realització d'investigacions en grup. I he d'afegir que tenen conseqüències molt directes en el tipus i qualitat de les aportacions científiques. Estem, per tant, davant un text que ofereix una visió interna i subjectiva del treball d'investigació a través dels microrelats dels investigadors. És una forma nova i diferent d'informar dels “resultats de la investigació”.

Des d'una perspectiva individual, aquesta experiència m'ha permès conèixer formes organitzatives i de gestió de grups d'investigació, regides per uns valors explícits, de forma permanent, en les nostres trobades: la solidaritat, la col·laboració, el compromís moral, el valor de compartir, la gestió horitzontal del coneixement, etc. També ha sigut molt instructiu observar la direcció del grup d'investigació en qüestions com ara la composició dels investigadors, definició i repartiment de tasques, els criteris i modes de prendre decisions, etc. En suma, el grup ha sabut incorporar el que cada investi-

gador ha pogut aportar, servint per a un creixement recíproc (investigadors i grup). Crec que aquesta experiència és un referent que considerar com a exemple de “bones pràctiques”, en la gestió i organització de la investigació cooperativa i col·laborativa.

Un altre text de referència és un article titulat “*Investigació educativa i crítica feminista*”. M’ha servit per a reflexionar i valorar la investigació realitzada des d’una perspectiva feminista crítica.

El *feminisme*, tant de *moviment social i intel·lectual*, està present en la societat, en moltes distintes instàncies: socials, polítiques, *científiques* i educatives. El *feminisme* aporta noves formes de veure les pràctiques socials; i entre aquestes, les pràctiques educatives i científiques arrelades en la tradició (Barral i altres, 1999, González, 1999). Les estructures científiques i les formes de fer ciència, són aspectes claus d’aquesta crítica feminista (Donna Haraway, 1995 i Sandra Harding 1995). Aquestes autores defensen un coneixement científic democràtic que suposa una ruptura amb els models clàssics dominants. I que relació té açò amb el meu relat?

Aquesta concepció crítica feminista explica part del meu “desassossec” narratiu. L’*escriptura científica* és una de les qüestions abordades des de l’enfocament feminista de la ciència. Es posa de manifest que l’escriptura científica ha de mantenir-se distant de les emocions, “diguem-ne, objectiva”, prescrivint determinats models narratius en què el coneixement s’escriu com “neutre i general”, i per això, no és adequat ni oportú plantejar-ho en clau particular, emocional o contextual. Aquests models afecten tant la redacció, com l’estructura i el contingut de la informació. Potser no suposa una contradicció comprensible escriure un text científic des de claus subjectives i emocionals, fent menció de continguts contextuals i personals, com és el cas que ens ocupa?

Des del pla científic, cal esmentar que aquesta investigació suposa un avanç des del model feminista de fer ciència en la mesura que aborda una temàtica que entra de ple en la dimensió afectiva, personal i privada. Aspectes no contemplats des d’una visió androcèntrica de la ciència, interessada a trobar variables explicatives externes, visibles i pertanyents a l’àmbit públic. La temàtica de la nostra investigació fa realitat la frase teòrica de “el personal és públic”. La violència de gènere a la universitat passa, d’allò que és privat, íntim, i personal, a ser contemplat com un problema públic.

Una altra característica de la nostra investigació, que hi confereix una identitat feminista, és el fet que està guiada per valors ètics i morals: la justícia, l’eradicació de la violència, la solidaritat, les relacions de respecte entre iguals, etc.

Els resultats obtinguts en aquest estudi, tant d’índole científica, personal, afectiva, organitzativa, etc., són un pas més en el camí cap a una consciència crítica i implicadora de tots els col·lectius socials, (inclosos els investigadors) a propòsit de la violència de gènere. És una qüestió que afecta tota la societat. Té una estreta relació amb la qualitat de vida i el benestar social i personal. La generació de

coneixement científic sobre la violència de gènere en les institucions universitàries es traduirà en canvis en les polítiques universitàries, i incentivarà la construcció d'un nou escenari cultural universitari, espill de la societat del futur, guiada per l'apoderament de tots els actors socials. La finalitat de la ciència no ha de ser només explicar i comprendre la realitat, encara que això siga necessari, sinó contribuir a l'alteració d'aquella; objectiu aquest que ha guiat la nostra investigació.”

El procés seguit pel grup investigador -des del disseny inicial fins a la implementació del qüestionari al campus; o quant als resultats de la investigació i la manera en què ens ha transformat com a investigadores i investigadors; a més de com a persones-, apareix recollit per una altra investigadora que subratlla la necessitat tenir en compte en les investigacions, els afectes, emocions i sentiments, més enllà dels conceptes acadèmics: quelcom que generalment no es contempla a la universitat. Aquesta és la seua veu:

“Quan em va cridar Rosa per a veure si volia participar en una investigació sobre Violència de Gènere a les Universitats espanyoles no ho vaig dubtar ni un moment. Coneixia diverses situacions, algunes molt pròximes; i el repte de posar fi al silenci que envoltava aquest tema era apassionant. Era una rebel·lió davant la injustícia, l'abús de poder que es donava a la universitat, la condemna del silenci i la por. A més, l'equip estava format per algunes persones del CREA que coneixia des de fa molts anys, i amb les quals ja havia treballat anteriorment; altres, eren conegudes des d'anys enrere, i amb les quals simpatitzava; més dues o tres persones que no coneixia. La meua experiència en altres investigacions amb persones d'altres universitats del Grup 90 -o afins a CREA-, sempre ha sigut positiva, així que vaig emprendre el treball amb entusiasme i il·lusió. No recorde l'any molt bé. Sé que comencem en el 2005, però el projecte es va elaborar amb anterioritat.

Recordant els primers moments, quan ens van donar la resposta de l'aprovació del I+D+I, no puc deixar d'esmentar a Pato, Jesús Gómez. Havia pagat les conseqüències de prestar suport i solidaritzar-se amb una companya que havia patit una situació de violència de gènere. El seu treball sobre l'amor, i les relacions de parella, parlaven d'igualtat, solidaritat, i prevenció de la violència. *No podem tolerar-la, deia. Ens destrueix a nosaltres mateixos. Aquest treball serà important a les universitats, aconseguirem que es prenga aquest problema en consideració i s'avance si no en les polítiques, si en la consciència d'alguns i algunes...* També el seu treball sobre metodologia comunicativa ha sigut un referent necessari. L'últim dia que vaig estar amb ell em va parlar amb entusiasme del llibre que estava acabant i del que m'havia enviat algun esborrany anteriorment. En el meu relat, Pato és important, no sols perquè el seu treball va ser un referent important en aquesta investigació, sinó perquè a pesar de la seua malaltia, va impulsar el projecte amb la seua il·lusió i la seua força. No puc evitar recordar-lo quan pense en tot el procés que hem seguit en aquesta investigació. En el seu comiat a Bilbao, jo vaig

ser qui va parlar del nostre treball en aquesta investigació. Sempre va estar amb l'equip, i sempre ens ha acompanyat i animat el seu record.

Aconseguir que la violència de gènere a les universitats siga superada, passava per reconèixer que existia. I la metodologia dialògica ens ajuda a construir un procés que arribe a descobrir aquesta realitat; i ens ajudarà, així mateix, a avançar en un camí de superació d'aquesta situació d'injustícia, treballant amb diversos membres de la comunitat universitària, quant a les mesures preventives que, en el marc internacional, venien desenvolupant-se en altres universitats.

En aquest moment no puc deixar de recordar el procés d'elaboració del qüestionari, però sobretot la seua implementació a la meua universitat. A tots els companys i companyes que vaig demanar ajuda i col·laboració, els va entusiasmar el projecte. Al principi, va haver-hi algunes cares de sorpresa -no puc negar-ho-, però, després d'una breu conversa, allò es transformava en un gran interès. No hi va haver ni una sola persona que em negara el seu suport, encara que sí que hi van haver un parell de persones que, al final, no van poder ajudar-me. No obstant això, crec que en el procés seguit en la meua universitat el més important ha sigut el treball qualitatiu, els relats i les entrevistes. Crec important ressaltar que el que aporten les tècniques comunicatives és la singularitat que construïm coneixement conjuntament, intentant superar els desnivells jeràrquics. Amb el professorat em resultava més fàcil, ja que es tractava de companyes. Una d'elles era una persona que no coneixia anteriorment, però -com ella deia- el tema l'havia sorprès, i havia arribat a interessar-li tant, que estava oberta a treballar amb mi en l'aprofundiment de les accions que calia emprendre. Amb l'alumnat, va ser apassionant la serietat amb què es van prendre la col·laboració; el rigor amb què van realitzar el relat i la seua revisió; la importància que han donat en tot moment a aquest treball, interessant-se de continu pel procés que seguíem. Jo crec que es tracta d'una actitud afavorida per la mateixa metodologia, que, pel seu caràcter, insisteix en la importància del subjecte participant. El fet de construir quelcom junts, ens ajuda a ampliar les nostres mires sobre determinats problemes. I en aquest sentit, ha sigut fonamental la manera en què ha actuat sobre les persones, reconeixent que els ha canviat; assegurant, així mateix, que els ha ajudat a contemplar de manera més crítica alguns comportaments assumits com normals -i consentits-; però que humilien, degraden les persones, i les incapaciten per a desenvolupar-se en l'àmbit personal i professional. No és fer un problema d'allò que no ho és; es tracta de reconèixer com això afecta les persones i les obliga a fer front a situacions molt greus que tenen lloc en uns contextos, en els quals, se suposa, actuen persones molt formades i amb criteris d'equitat. Aquest canvi també m'ha afectat com a persona i com a investigadora. Me n'he adonat, per exemple, del poc que ens assabentem el professorat del que ocorre a les classes entre l'alumnat, i respecte a la relacions amb determinats professors i professores. A vegades anem per la vida sense assabentar-nos del que passa

al nostre al voltant. Moltes vegades ens enfrontem amb els temes de forma conceptual i acadèmica, i no percebem la realitat des dels afectes, les emocions, els sentiments... I això en situació de desequilibri de poder. Potser serà degut al fet que estem instal·lades i instal·lats en el poder que, d'alguna manera, ens atorga el treball acadèmic.

Tal vegada siga per això que el fet d'haver compartit un treball pioner entorn d'un tema tabú en els nostres contextos universitaris, ha sigut important per a mi. I també ha sigut important desenvolupar-lo amb un grup de persones tan divers. Hem après junts i compartim les nostres pors. Sobretot, els que estàvem sols en les nostres universitats. El fet de sentir-nos part d'un grup més gran; amb altres universitats implicades, al seu torn, ens ha fet sentir-nos forts, i acompanyats i acompanyades. I com a punt fort, el fet que el grup de CREA compte amb Rosa al capdavant. Cada vegada que tenies un dubte, un problema... sense falta, una resposta. Féiem comunitat, com diu Luis, i caminàvem junts fins aquell dia de Madrid, que només va ser un a reveure. Hem iniciat un camí que ja no té tornada”.

La transformació assenyalada apareix també en el relat aportat per una altra investigadora de l'equip, i ens reafirma en la necessitat continuar treballant quan es parla de l'assassinat d'una exalumna de la seua universitat, perquè l'horror sempre està prop i cal lluitar contra ell. Aquesta és la seua veu:

“I. Avui el projecte ja ha sigut presentat. Ha conclòs una etapa de treball i d'investigació necessaris sobre un tema considerat quasi tabú en l'àmbit acadèmic; també ha significat un temps de relacions humanes i, per tant, d'afectes, entre un grup d'investigadores i investigadors; i això, també, un temps de treball. I, sens dubte, és l'inici d'altres etapes, altres temps, en els quals la fortuna ens pot fer coincidir de nou, o tal vegada no; però, sens dubte, l'empremta del projecte és un punt d'inflexió important en la nostra vida investigadora. De tornada a casa, pense, en mirar cap a fora des del tren -i veient lliscar, en altres vagons que s'encreuen amb nosaltres, fotogrames d'altres vides, retallats per les finestres dels vagons-, a quantes d'aquestes persones, o a persones del seu entorn, afectarà el nostre treball. Tan sols per aqueix espai obert, aqueixa possibilitat de transformació, el projecte val la pena.

Hem treballat des d'una metodologia dialògica crítica; hem pogut experimentar, des d'una relació subjecte-subjecte, tècniques de treball que ens han enriquit com a investigadors i investigadores, però també com a persones perquè ens han portat a plantejar-nos en altres termes molts aspectes de la nostra vida docent, i, fins i tot, de la nostra vida quotidiana

És impossible travessar un procés d'entrevistes qualitatives amb homes i dones de tots els graus i de totes les facultats de la nostra universitat i eixir indemne. Afortunadament.

És un calidoscopi de vides tan enriquidor, impregnat de la generositat de l'alumnat en participar, dels contactes facilitats per companys i companyes de ma-

nera tan desinteressada, i tan honesta, en el seu compromís per col·laborar amb la finalitat del nostre treball, que és impossible que aqueixes històries tenyides de paraules, mirades i sentiments no tatuen la teua experiència. Afortunadament.

L'experiència ens ha conduït a noves lectures -moltes lectures-, a qüestionar-nos certeses, a explorar altres vies de transformació, inèdites en el nostre treball. Després de contestar els qüestionaris, la majoria d'estudiants comentaven que s'havien replantejat un munt de conceptes, que havien descobert noves maneres d'entendre la violència de gènere i, per tant, d'enfrontar-s'hi. Només per açò el projecte val la pena. Endarrere queden intercanvis de correus electrònics plens d'activitat; sobres per obrir i papers per omplir corrent campus i explorant aules; sobres per tancar franquejant amb ells fragments de vides; la gravadora frenètica, muda després de tantes veus enregistrades; veus conegudes i estimades a l'altre costat del telèfon; reunions de treball intenses i complexitat compartida, i quantitats ingents de calidesa, solidaritat, empatia i humor. Pot, potser, no commoure -i remoure- què signifiqui investigar a la universitat, treballant des d'una relació no jeràrquica, igualitària i respectuosa, en un àmbit com l'universitari, on les relacions de poder són tan asimètriques i, en conseqüència, tan injustes?

Totes i tots ara sou una mirada tenyida de verd, blau o marró brillant en defensar un argument; una veu de distint accent, cadència i timbre, aportant altres visions del mateix aspecte; una manera concreta d'abordar un text movent les mans, arrugant les celles o mossegant el llavi; abraços acollidors, i colors determinats que us embelleixen i identifiquen. Hi haurà qui no entenga què té tot açò que veure amb el projecte d'investigació; a aquestes persones els desitge el millor: que ho experimenten en carn pròpia. Afortunadament, jo he tingut aquesta sort.

Pocs dies després de presentar el projecte a Madrid, han assassinat Rocío. Era mestra, va estudiar a la Universitat Jaume I en l'especialitat d'educació física, treballava i estava preparant la seua oposició. Tenia vint-i-cinc anys i somnis, il·lusions, projectes, vida.

Tota la comunitat universitària manifestem la condemna i la repulsa al seu assassinat. Ha sigut la novena mort de la violència de gènere al País Valencià al llarg del 2008. La violència de gènere existeix -totes i tots ho sabem-, i no combatrela, consentir-la, restant-li importància, silenciar-la, fins i tot, mirant cap a un altre costat és, simplement, indigne i inhumà.”

L'oportunitat d'aprendre sobre les ferides públiques que el professorat pot produir en l'alumnat, així com del silenci que generen -predecessor de l'enviliment com a grup- apareix relatada per un altre investigador. La reflexió sobre aquest procés i la descripció de com hem viscut aquest procés transformador l'equip investigador, apareix plasmada en el seu relat:

“Quan vaig rebre la primera crida per a participar en aquest projecte, després de penjar vaig pensar en Ángela, en Sara, en Su, en l'altra Sara, en Diana, en Marina i en tantes altres

alumnes a qui he escoltat parlar d'humiliacions exercides pel mateix professor i sempre, i inevitablement, amb total impunitat; amb la serietat satisfeta de qui està en possessió de la veritat: “les dones estan fetes per a rebre l'espenta dels homes, per això les corbes del seu cos”, “l'enveja de penis existeix en totes les dones”, i altres ‘opinions’ que no val la pena reflectir...

I a elles, que es van atrevir a contestar, els esperava sempre el mateix tracte: el professor llançava l'epítet de “feminoides”, brandava el seu poder “científic” sobre la dignitat d'alumnes i començava, llavors, la dura lluita per l'aprovat. La lluita per la dignitat es pagava en una classe en què imperava el silenci, o el somriure còmplice amb el professor d'algun dels companys. Més enllà de les parets de l'aula, la indiferència o les bones paraules i... res més.

Aquest projecte ha sigut per a mi una oportunitat d'aprenentatge sobre les ferides tan importants, tan doloroses, que poden causar els professors. Ferides que, com les infligides a les alumnes que he anomenat, serà molt difícil que cicatritzen. He après que són tan profundes perquè les origina algú que hauria d'estrancar-les o, almenys, protegir eficaçment d'elles. I la seua profunditat augmenta perquè les causa una persona que té autoritat sobre les alumnes. O, millor dit, poder; poder que transforma en coerció i en amenaça. Les està realitzant algú amb l'excusa d'exercir una professió, de la qual rep el seu salari. El dolor creix perquè l'ofensa sol venir revestida d'una hipòcrita fal·làcia: el professor explica el que sap i ho fa pel bé de l'estudiantat. I són humiliants perquè són ferides públiques, generades a la vista i a l'oïda de tota la classe que, amb el seu silenci, va emprenent l'aprenentatge de l'enviliment. El victimari és tan eficaç, tan refinat, que he escoltat alguna de les víctimes -a aqueixes que no han fet una altra cosa que defensar la seua dignitat i la de totes les persones- afirmar que d'elles és la culpa, que s'ho mereixen.

Per això, i perquè sé que hi ha altres múltiples formes de violència de gènere en les nostres universitats, estic fermament convençut que és necessari trencar el silenci sobre aquest assumpte i posar en marxa mesures que ajuden a superar aquesta xacra. Sobre aqueixes mesures, també he après coses.

I no m'estranya que haja après constantment al llarg d'aquesta investigació. He treballat amb un grup de persones que utilitzen unes extraordinàries eines d'aprenentatge. Desbordaria l'espai d'aquestes pàgines l'anàlisi de cada una d'elles, per això em limitaré a parlar de tres peculiaritats que crec que estan presents en tot el grup; però que caracteritzen, perfectament, al nucli de persones del projecte: les meues companyes de Barcelona:

Han generat expectatives continuament. Cada fase del projecte, en compte d'aparèixer com una exigència, ho feia, en el seu vocabulari, com una expectativa. Per això, cada tasca que calia realitzar era una invitació. El llenguatge de les expectatives ha substituït el de l'obligació. Gràcies a això he recorregut la investigació com algú que ha sigut invitat a passejar per un bella senda i, no obstant això, l'esforç de la caminada ha sigut considerable.

Eviten l'arbitrarietat i parteixen de la quotidianitat. Algunes de les persones que integren l'equip té un coneixement exhaustiu de mesures sobre violència de gènere, de metodologia d'investigació, etc. Tenen una ubicació profunda al terreny de la investigació. No obstant això, sempre han estat disposades a pujar a la superfície i a portar amb elles els fruits del seu coneixement perquè entenguérem la connexió entre aqueixes qüestions fonamentals i els assumptes corrents de l'àmbit universitari.

Fan comunitat. En aquesta investigació he pogut escoltar simètricament les veus de les persones de més categoria acadèmica, i de les que han començat la seua trajectòria; de les més joves i de les que tenim més edat. He vist un fort compromís amb la comunitat acadèmica i amb el seu futur. He comprovat com les persones que integren l'equip consideren els seus propis esforços com una xicoteta part d'una empresa educativa més general, i no com una oportunitat per a demostrar certes habilitats personals.”

La direcció del projecte s'ubica en un paràmetre diferent de l'habitual a les universitats, en plantejar-se la responsabilitat compartida. També la seua veu explica el que viu:

“Avui, quan estic acabant de redactar aquest escrit, hem pogut llegir la notícia del projecte d'investigació I+D *Violència de Gènere a les Universitats espanyoles*, en *El País* (Morán:2008). Això em provoca una gran satisfacció, ja que demostra que aquests tres anys d'investigació estan servint per a trencar el silenci de la violència de gènere.

La labor d'investigar sobre la violència de gènere no comença amb aquest projecte. Ha sigut un llarg recorregut de molts anys i de moltes persones. En aquest projecte he sigut la investigadora principal, però ho haurien pogut ser moltes altres persones de CREA i de SAFO.

L'any 1999, quan es crega el Grup de Dones de CREA: SAFO, es va donar un gran impuls a les diferents línies d'investigació de gènere que ja existien dins del centre d'investigació; així com a la col·laboració amb entitats i organitzacions que treballen per la superació del sexisme en la societat i en les nostres organitzacions. El Grup de Dones de CREA: SAFO sempre va comptar amb el suport de Ramón Flecha, que va ser director de CREA durant quinze anys. Es va comprometre amb les investigadores de CREA que van decidir trencar el silenci sobre la violència de gènere a la universitat, i per això va ser atacat i difamat com a persona i professional.

Jesús Gómez va ser també investigador de CREA, i participant en els principis d'aquesta investigació, fins que ens va haver de deixar físicament, però no l'hem oblidat, ni l'oblidarem, ja que va iniciar una de les línies clau dins de la socialització preventiva de la violència de gènere: les teories sobre l'amor. Jesús Gómez va realitzar una anàlisi dels diferents plantejaments teòrics sobre l'amor; la seua relació amb els processos de socialització que s'han donat al llarg de la història, i que són viscuts com “naturals”; així com la relació d'aquests plantejaments amb la violència de gènere.

També m'agradaria agrair el suport i disponibilitat de Lidia Puigvert, a la qual sempre he tingut al costat per a reflexionar, aportar, compartir i participar en aquest projecte, com en molts altres moments; per la seua aposta com a feminista en la denúncia de la violència de gènere i les conseqüències que això comporta.

Vull fer esment de tot l'equip investigador. Crec que el projecte i els seus resultats demostren el rigor científic de cada una de les persones que l'integren; però també la seua humanitat, la seua il·lusió i la bona relació que ha existit entre tots i totes. Encara que és una frase feta, sense tots ells, i moltes altres persones que no figuren en el projecte, aquesta investigació no hauria sigut possible.

L'impacte que està tenint la investigació ens obri un després molt esperançador perquè cap dona haja de patir violència de gènere a la universitat; i per a avançar en la lluita contra la violència de gènere, en tots els àmbits.

Els avanços que s'han donat al nostre país en els últims anys en aquest camp (Llei orgànica de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, plans d'igualtat a les universitats, etc.), i les transformacions que, per fi, estan arribant a les nostres universitats, generen a curt termini el desenvolupament de mecanismes inspirats a les universitats més prestigioses del món.

Com he repetit altres vegades, quan les institucions posen les mesures perquè les dones perdem la por a denunciar la violència de gènere que patim, i quan no faça por fer investigació sobre aquests temes, tindrem unes universitats no sols menys sexistes, sinó també més científiques i humanes.”

L'equip investigador ha estat dirigit per Rosa Valls, sotsdirectora del CREA (Centre especial d'Investigació en Teories i Pràctiques Superadores de Desigualtats) de la Universitat de Barcelona. I l'equip del projecte està format per Consol Aguilar (Universitat Jaume I), María José Alonso (Universitat del País Basc- Euskal Herriko Unibertsitatea), Pilar Colas (Universitat de Sevilla), Montserrat Fisas (Universitat de Barcelona), Ainhoa Flecha, Lola Frutos (Universitat de Múrcia), Laura López (Universitat de Barcelona), Patricia Melgar (Universitat de Barcelona), Silvia Molina (Universitat Nacional d'Educació a Distància), Maria Padrós (Universitat de Barcelona), Luis Torrego (Universitat de Valladolid) i Miguel Ángel Pulido. També hi ha col·laborat Esther Oliver (Universitat de Barcelona).

El projecte I+D Violència de Gènere a les Universitats espanyoles s'emmarca dins de la línia d'investigació de socialització preventiva de la violència de gènere treballada per les investigacions del Grup de Dones de CREA: SAFO. Aquest Grup es va crear l'any 1999 dins del CREA, Centre Especial de Investigació en Teories i Pràctiques Superadores de Desigualtats, de la Universitat de Barcelona. Molt abans de la creació del grup diferents persones de CREA havien treballat en el tema de gènere, especialment en educació i dona, dona entre cultures i vio-

lència de gènere. Rosa Valls, investigadora principal del projecte Violència de Gènere a les Universitats espanyoles ja va participar en les I Jornades Feministes de Catalunya celebrades a Barcelona en 1976.

És impossible esmentar totes les persones que han fet possible aquesta investigació i que hi han contribuït, perquè hauríem de remuntar-nos a tot el treball previ que durant més de quinze anys han desenvolupat investigadors i investigadores compromesos amb la superació de les desigualtats socials, i especialment, les desigualtats de gènere. Jesús Gómez, Ramón Flecha, Lúdia Puigvert, Elena Duque, Carme García, Esther Oliver, Marta Soler, Teresa Sordé, Rosa Larena, Carmen Elboj, Montse Sánchez entre altres, han impulsat l'estudi de la socialització preventiva de la violència de gènere i l'anàlisi del sexisme a la universitat. Moltes altres persones han participat en investigacions prèvies a la que es presenta sense les quals no s'hauria dissenyat la investigació en violència de gènere en les universitats.

Hi ha hagut moltes més col·laboracions en aspectes molt diversos que van, des de la revisió de textos als contactes per al treball de camp, la difusió de els resultats, etc. Entre aquestes, podem esmentar Víctor Adiego, Emilia Aiello, Rosa María Alegre, Andreu Cabrero, Lorien Castillo, Irene de Vicente, Miquel Fort, Paloma García, Montse Llurba, Mónica López, Marlen Mendoza, Cristina Pulido, Sandra Racionero, Oriol Ríos, Francesc Rodríguez, Lourdes Rué, Olga Serradell, Gregori Siles i Itxaso Tellado.

En l'equip investigador també està , com ja hem assenyalat, Jesús Gómez (Universitat de Barcelona). Encara que va morir mentre es desenvolupava el projecte, n'ha format part, tant en l'aportació conceptual com en els afectes del grup, perquè en el grup segueix present. A ell volem dedicar-li aquest article, perquè d'ell està impregnat el text i perquè va ser un dels valedors de la necessitat fer un altre tipus d'investigació a la universitat; perquè, realment, una altra investigació és possible: una investigació d'excel·lència; no jeràrquica, basada en relacions de diàleg, compromís i solidaritat.

L'article inclou en la seua autoria totes les persones que han col·laborat perquè el projecte es convertira en una realitat que podrà ajudar a fer que altres realitats canvien, es transformen.

Per això les veus que apareixen en els relats parlen d'investigadors o d'investigadores, sense assenyalar qui ha escrit els textos. L'equip inclou moltes persones i, per tant, els relats representen l'experiència de transformació de tot el grup; inclouen totes les veus perquè com diu Freire "Els somnis són projectes pels quals es lluita" (2001:65); i també (Freire, 2001:146): "acceptar el somni d'un món millor, i adherir-s'hi és acceptar entrar en el procés de crear-lo; procés de lluita profundament ancorat en l'ètica; de lluita contra qualsevol tipus de violència".

Aquest propòsit és el que guia aquest article que ara compartim amb vosaltres.